

84530
1930 n 2

A P T

1784530
~~1784530~~

1784530

1930
1812

1930 n 2

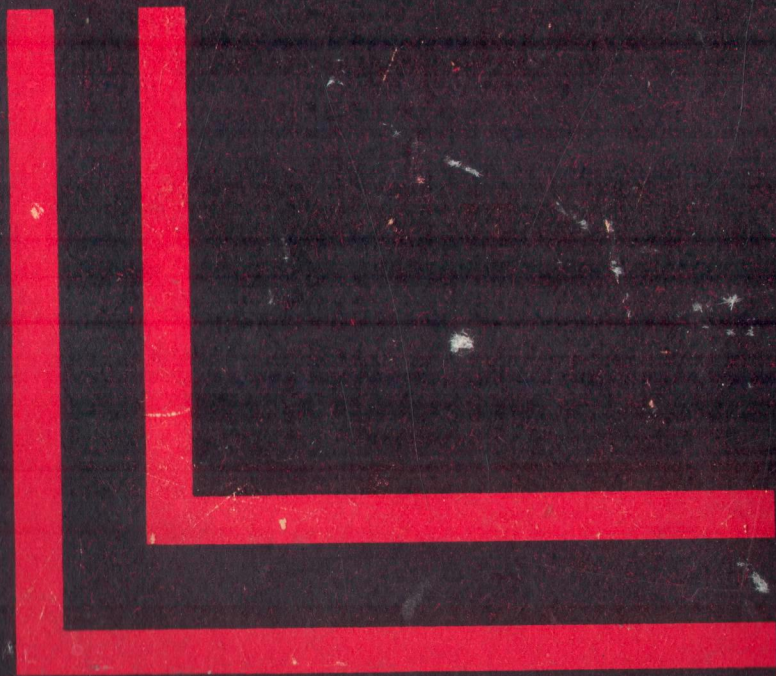
Δ

B

У

H A R

И
75

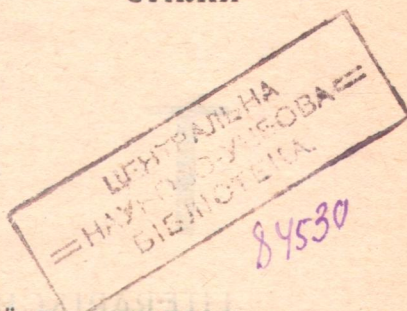
К. 6524.

„ОСНОВНОЮ МЕТОДОЮ ЗДІЙСНЕННЯ ЛІКВІДАЦІЇ
ГЛИТАЙНІ, ЯК КЛЯСИ, Є МЕТОДА КОЛЕКТИВІ
ЗАЦІЇ. ВСІ ІНШІ ЗАХОДИ ТРЕБА ПРИСТОСУВАТИ
ДО ЦІЄЇ ОСНОВНОЇ МЕТОДИ. ВСЕ, ЩО ЗАПЕРЕЧУЄ
ЦІЙ МЕТОДІ АБО ПОСЛАБЛЮЄ ЇЇ ЗНАЧЕННЯ,
ТРЕБА ВІДКИНУТИ“.

СТАЛІН

1930
1832

У ЧАС РІШУЧОЇ СОЦІЯЛІСТИЧНОЇ ПЕРЕБУДОВИ
СЕЛА РАДЯНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК НЕ МОЖЕ
БУТИ АПОЛІТИЧНИМ АБО НЕЙТРАЛЬНИМ! ПИСЬ
МЕННИКУ! НА СЕЛО, В РАЙОНИ СУЦІЛЬНОЇ КО
ЛЕКТИВІЗАЦІЇ, НА МАШИНО-ТРАКТОРНІ СТАН
ЦІЇ, НА ФАБРИКИ ТА ЗАВОДИ! — ОСЬ НАШЕ
БОЙОВЕ ГАСЛО!

18

197.11
H

A

R

T

LITERARISCHE UND KRITISCHE MONATS
SCHRIFT DES ALLUKRAINISCHEN VERBANDES
PROLETARISCHER SCHRIFTSTELLER «WUSPP»
REDAKTIERT VON: I. KYRYLENKO, W. KORJAK,
I. KULYK, I. MYKYTENKO, S. TSCHUPAK
STAATSVIRLAG DER YKRAINA. FEBRUAR 1930

Г А Р Т

ЛІТЕРАТУРНО
ХУДОЖНІЙ ТА
КРИТИЧНИЙ
ЖУРНАЛ ВСЕ
УКРАЇНСЬКОЇ
СПІЛКИ ПРОЛЕ
ТАРСЬКИХ ПИ
СЬМЕННИКІВ
ІV-ТИЙ РІК ВИДАННЯ
РЕДАГУЮТЬ: І. КИРИ
ЛЕНКО, В. КОРЯК,
І. КУЛИК, І. МИКИ
ТЕНКО, С. ЩУПАК
ДЕРЖАВНЕ
ВИДАВНИЦТВО
У К Р А Ї Н И
1930 ЛЮТИЙ

№ 2

1930

Бібліографічний опис цього видання вміщено в „Літописі Укр. Друку“, „Картковому репертуарі“ та інших покажчиках Української Книжкової Палати

Обкладинка художника
А. Страхова

Перша друкарня ДВУ
ім. Г. І. Петровського Укр-
головліт № 1347. 4/III 1930.
Зачовлення № 828. Тираж
2300 примірників

ЮХИМ ЗОРЯ

ДЕПО

РОМАН

ПРОДОВЖЕННЯ

IV

„МЕРТВІ ОЧІ“

Микола Іванович Гузар, начальник третьої дільниці воєнової служби, завітав до депа ще перед підгудком. Величною ходою концесіонера пропливав повз напорошені групи брудних лиць.

Він, як звичайно, стежив за робітниками під кінець праці — чи не валяється на варстатах забутий струмент, чи не гають час, умиваючи руки, розмовляючи — взагалі на перепочивок.

Онімів гудок.

Замовікло депо — нерухома глибінь чорних пащ. А від варстатів ніби лінула луна денних пісень. Не було чим дихати.

На дворі дбайливого хазяїна зустріло весняне сонце. Воно висріблено дві стрункі шерехи металевих гудзиків, приголубило технічний елегантний зодяг і новий кашкет — сокира й котва, — що, здавалось, оновляв старезне сорокарічне депо.

Микола Іванович трохи скидався на легкодумного піжона. Це на перше поверхове враження — яке воно облудне! Пильний спостережник доходив інших висновків: пронизливі, колючі очі натякали на владолюбство; довгі тоненькі уста, невеличкі офіцерські вуса — уособлене зухвальство, а низь-

6 кий лоб — тупість і впертість. А втім він мав вигляд самовпевнений та потужний, як і все около: депо, майстерні й паротяги.

Він гордовито йшов замазученою землею, мов бульваром. З - під кашкета двоїлись жовтяві марки очей, уважно контролюючи стрункостанні ес-и й огрядні Щ'а¹. А найдовше зупинились на „Одарці”², власне, на її брудній шкірі й чорнявих колонках.

Дріб'язковий господар хутенько виліз у будку — і нагрімає ж на бригаду! Гм... порожньо. Скриню відчинено. Далі — струмент. Один французький ключ коштує карбованців тридцять — добре, що тут нема злодіїв. Жахлива халатність!

Він скинув поглядом угору. Яка брудна арматура! Немов ніколи не зазнавала цеглиного порошку. І це, мабуть, по промиванню.

У думці: „За царату всі мідяні частини блищали золотом, а тепер... Ото ледарі. Ну й понамілюю голови!”

Виходячи, він глянув на спецпіджака. З кишені визирав заголовок: „Непорядки на Петрівці”. І набридла ж йому ота Петрівка! А надто катастрофа на „Чортячій крутні”. Робітники, очевидно, піднесуть цю справу на виробничій нараді. Власне, це недогляд служби колії і... Дніпра. А все ж він цікавий би знати, що пише невідомий кореспондент. Певно добре та й добре лає його.

Він злодійкувато подивився навкруги: нічого невидного. Рвучко витягнув папірця і — до очей, але... одвів погляд. „Не етично читати чужу статтю, — раптова думка. — „Чому? — заспокоював він сам себе. — Мені ж насамперед треба знати про різне безладдя. З рештою, коли воно справді є, я заздалегідь усуну його, а цей паперовий шур ще вхопить гарячого до сліз”.

¹ Серії паротягів.

² Паротяг серії О - д.

Погляди довго мандрували по рядках. Спочатку він читав мовчки, а потім, натрапивши дещо, очевидно, найуразливіше, злосливо шепотів: „... Сталь всякого типу, потрібна для Союзу республік, в шлаку валяється“.. „Ач, який стараний!.. — Валяється... — А в нього вдома!?. Певно, не дасть ради пудові залізного барахла. А тут цього добра, як піску на морському узбережжі“.. „... Чортяча крутня“ не була залатана, а після катастрофи почали возити каміння — та пізно!..“ Він рвучко зім'яв дописа, але вже за хвилину обличчя й папір розгладились. „... Наше начальство думає несвоєчасно і не головою, а чимсь іншим, а тепер уже не дев'ятнадцятий...“ — „Ач, який йолоп! Коли б мені хоча двадцятий рік. Щоправда, тут є крихітка рації: на Петрівці — розгاردіяш“...

Деякі речення він мало не нюхав, як собака заячі сліди. Та й сам обурений господарник скидався на великого хорта, що от - от зловить сміливого зайця - робкора.

— Невже видрукують цього не зовсім письмального дописа? — замислився начальник. — Можливо... Але небавом усі ці хиби ліквідуються. Кому ж тоді влетить? Звичайно, робкорові, — як його прізвище?.. Ага, Гойдай, новак, троцькіст, голова виробничої наради. Зараз розпочнуться збори. Прекрасно! Він сьогодні ж зіб'є пихи цьому перодряпові.

Його незвичклі до сміху вуста — завжди тоненькі, мов шво закарбоване, звеселила якась потайна, напевно, вдала думка.

З радістю в серці він пішов до контори.

Чорнява жінка розмовляла з рахівницею злосливо; це стало їй за звичку, а надто на весні. Невже рештки її молодости і, як казали подруги, „паризька краса“ відкладають на рахівниці? А сонце, облудне сонце, зазираючи у вікно, кликало до весняних просторів.

Хіба ж можна зважати на пасма проміння?.. Завжди рипали двері „особистого столу“. Сотні робітників приходили сюди зі скаргами і по довідки: з уст, архіву й матри-

куль. Вони приносили остогидлий, важкий дух майстерень, нахилилися над її паперами; іноді чорні пальці розписувались її ручкою. І вона боялася подати сусідню ручку — навмисне купила. Адже кожний відвідач, може, майбутнє начальство; сьогодні він слюсар, а завтра — місцевкомівець чи відповідальний партробітник; підчас скорочення може гадючку вкинути. Ах, ці скорочення!.. Їм нема кінця-краю. Добре, що вмер старий діловод, а то й вона, як тут висловлюються, полетіла б „у трубу“. Та й тепер... А, боронь боже, дізнаються, що її небіжчик - батько не вчитель, як вона запевняла місцевком і числені анкети, а генерал. Жах!..

А надій на ліпше нема. Хоч би платня... Грошей ледве вистачає на прожиття й кармін. Одруження!?. Із цим підстаркуватим рахівником... Він навіть не задовольнить її нічних вимог. Взагалі не солодке життя на сімдесят карбованців — по весіллі її скоротять — та ще за не любою гемороїдалною, жовчною людиною. Тоді доведеться чекати на вибухи ревнощів, забути за Яся (де він зник?.. Обіцяв повернутись із грішми й роботою, побратись...). Ні, тільки не це. А що?.. Її ж молодість линяє, позбавляється принадних барв. Ах, хоч би рік пожити колишнім життям...

Вона поклала ручку; чомусь тримала її між пальцями. Погляди упали на папір: догана Богому за суперечку з майстром. Треба підшити — ні, не сила їй! Очі — знов до вікна й сонця... Начальник!.. Як би його зловити, — а колись вона огидливо думала про комуністів.

Щоправда, він не вродливий, але такий величний, шикарний. З ним не соромно на люди з'явитися. І він, напевно, дав би їй ліпшу службу. І, звичайно, як і раніш, ресторан, авто... Ах, мріі! А чому?.. Треба більше активності, натяків. Чому він дивився на неї суворими мертвими поглядами? Його ж жінка — пхе!.. Більше рішучості! До речі, вона не продала усі квитки. Ще є три до льожі. Що ж, купить не купить, а поторгувати можна.

Вона хутенько напудрувалась і, облизавши губи, попрямувала до дверей.

А навздогін баритон завідувача контори:

— Олено Станіславівно, складіть відповідь. Ось вам запитання з шостої ділянки нарсуду. Я, бачте, йду на нараду...

— Я не можу: ще всіх доган не підшила.

— !?

— В березні було двадцять, а тепер аж тридцять.

— Ви сьогодні помалу...

— Хіба я машина?

Завконтори, здивувавшись, швидше закліпав — от тобі й лагідна.

— Я не ка...

— ... Не маю права вийти!?

За дверима вона обсмикала сукню — ширше декольте! Коридором їй назустріч ішов начальник. „Добре, що його не обсіла згряя прохачів“. Ласкаво привітавшись, зупинилась.

Микола Іванович і собі затнувся.

„Оця циганка частенько жартує, натякає... Ласий шматочок. Шкода, що вона його підлегла: було що, чи не було, а поговору не оберешся“.

Може він піде до театру?

До якого?

А хіба він не знає? Цієї середи депо одвідає держдраму.

Збуджений самець заглядівся на манливу жінку.

Маленьке обличчя білиці з кирпатим носом і хтивими устами; до нього аж ніяк не пасувало чорне волосся. Вузьке вбрання підкреслювало стрункість постаті і розкіш грудей — місце загальної уваги.

На жаль, він дуже зайнятий.

Раз на рік можна.

Олена Станіславівна, стиснувши безвільну руку, вклала в неї квіток.

Суворість бесідникові на мить розтанула. Нараз зиркнув убік. До них наближались глузливі обличчя. Він гукнув голосно, ідучи на двір.

Він не має часу. Не має!

Зніяковіла спокусниця гордовито пройшла повз групу спостережників. А на серці, поруч із гіркотою — теплінь перемоги.

Павло Замрій похитувався, як маневрушка, що мчить із схилу — п'яний.

Він мав вигляд типового помічника машиніста: присадкуватий, м'язистий, жилавий, без жодного натяку на жир; його постать немов таїла в собі велику нервову силу.

З обличчя гарний, лише псувало вражіння підборіддя безхарактерної людини — довгасте й запале, пухнаті чорні очі — глибокі й темні, як тендерові люки; неприродньо червоні лиця тифозного. „Бабник п'ятдесят шостої проби“ — так його дразнило оточення.

Поруч депа він зупинився: дорога взялася парою з циліндрів. Біла завіса розтанула і... вирости начальників очі, байдужі очі, вони ніби заздалегідь знали, що не побачать нічого нового, цікавого.

Здивований п'яниця задубів. А що як скаже „дихни...“ Догана... Звільнення...

Він хотів був кудись сховатись, але ноги йому заоливіяли, а ступні, як в обручах.

— Ти де?.. На землі, чи на морі!? На який паровоз?

— На цей,— хитнув головою до „Одарки“.

— Машиніст Гойдай!?

— Так.

— Ага, цвай пара. Будку закапостили,— і зникнув з очей разом з думкою „розпекти бригаду“.

На юнаковому обличчі закам'яніло здивовання: поведінка вимагала пояснень. Чому він не послав його додому?

Помилував, як практиканта, чи злякався, як робкора?
Ні, не те...

Раптом його верхня губа заголила зуби молодого вовка.

— А чорт з тобою, Мертві очі,— так депо прозвало свого диктатора.

Немов жужелицею посипана блакить важко нависла похмурими хмарами...

V

ВИРОБНИЧА НАРАДА

В довгій клубній залі повно голосів, сонця й тютюнового диму.

Лише на кону — порожньо. В кутку — декорації. На високих диктових шматках розляпувато і не поправно з погляду ботаніки намальовано групи берез. Отже в горі, як і за часів Шекспіра, не завадив би напис: „дерева“. Позаду, з широченного полотна виглядало таке маленьке й гарне село, що годі шукати його на Україні.

По - сусідству з рампою жовтів голий стіл для президії.

Праворуч — бекерівський рояль.

А оддалік — модрівський куток: маленька паперова в'язниця, власне, палац у стилі барокко з десятками вхідних дверей — щоб охоронити їх потрібно було б трохи не сто чоловіка; плякат закликав до лав Модру.

В залі — десятки попелястих лав, на дванадцять чоловіка кожна.

На стіні проводирі Жовтня: Ленін, Сталін і Петровський.

А навпроти — велике дзеркало і, безперечно, найяскравіша річ — картина: чорняву, суворо-гарну жінку оповила гадюка, поклавши голову на плече; чорна сукня ще здаля впадала в око, надаючи картині похмурого вигляду.

„Порок“ замість „полотна ідеологічного“ десь дістав завклуб разом із позачерговою доганою. Картина увесь час збуджувала здивовання й деркі репліки.

Поблизу неї — група робітників. Решта на лавах. Тут і паротяговики, і деповики, і середньо - ремонтівці. Вони гомоніли й палили цигарки, кахикаючи, плюючи на підлогу й затираючи ногами. Важкий, переважно махоровий, дим химерними візерунками плавав кімнатою, ліз аж до стелі.

Група біля „Порока“ якийсь час споглядально мовчала.

— Ця гадюка — як Гузар, — глибокодумна репліка Левіна.

— А це його жінка.

— Не, любовниця.

— Ще нема.

— А ти з ним ночуєш?

До гурту звернувся Божий — шорстко і гостро.

— Товариші робочі (його найулюбленіші слова), сідайте! Ніяк вас до порядку не привчиш. Ей ти, під макітерку стрижений!.. Чого лупаєш очима на картину? Що ти там розумієш? Як та в апельсині.

— В церкві порядки наводь, а не тута... Робочий божественний, — озвався зневажений.

— Переміни фамілію, як наш Бдулін.

— О, він тихий та божий!

— Ні, він божий та не тихий, — на мотив „Спаси, господи“ прогула октава.

Група привітала зауваження гучним сміхом.

— Ну й шпана! скривдила старикашку, — Левін співчутливо хитнув головою Божему. — Та що я зроблю? — моргнув до робітників. — Факт! Ти паскудиш нашу бригаду і всю парт'ячейку. Божий! — він широко, по - селянському перехристився.

Ображений буркун плюнув і — назад.

А навздогін:

— Скажи, щоб починали!

— Кишки марш грають.

— Да, да, — декілька голосів.

Над столом президії схилювся секретар виробничої комісії, тутешній Едісон, Онофріюк, а за словами товаришів „дядько Мусій“.

Зовнішньо він справді трохи скидався на „дядька“, що, на жаль, і досі не злазить із просвітянського театрального кону, чомусь завжди відіграє комічну роль в допотопних засмальцьованих анекдотах тощо.

Він не дуже високий, широколобий, кирпатий; по-творно велике підборіддя; в карих очах — глибока думка; роздвоєне „шевченківськими“ вусами обличчя було покарбоване зморшками — яскраві сліди життєвих хуртовин і злиднів.

Дядько Мусій, видобувши з папки аркуш паперу, почав виводити великими чіткими літерами: „Прот...“ Секретар з нього зразковий.

Гойдай сидів на лаві поруч Липової. Вона щось жваво заперечувала, усміхаючись кожною крапкою своїх глибоких зіниць.

— Час починати, вже хлопці волинять, — у їхню розмову Божий загнав клина.

— Не можна без начальника. Перше питання — його доклад, — це Гойдай.

— Давай побалакаємо про спускну канаву, — запропонував Шелест, — а то робітники зібрались у порядку парт-проф і всяких ох! — дисциплін і порозходяться. Мабуть, ця субота холоста.

— Бо на наших зборах — нудота! — хоч мух лови.

— Розійдуться — пиши пропало.

— Тоді зачинимо свою крамничку, чи пак нараду.

— Треба почекати. В чому справа, — Гойдай рішуче стояв на своєму.

Він говорив багато лише на зборах „по существу“, але ніколи не витрачав часу на порожні розмови.

— Почекаємо, — муркнув Божий.

Його обличчя темне, наче висушене сонцем, зачавуніло. 13

— Я с - с - слухал, ч - ч - что б - буде при - б - бавка, — запевняв деповий слюсар Лазуткін.

Він брудний, як паротяг на промиванні. А обірваний! — аж неприємно на нього дивитися. З рукавів гострими м'якими сталактитами звисали шматки замазученої матерії. А кількість латок на одязі, напевно, дорівнювала його поважному виробничому стажеві.

Деякі робітники вважали Лазуткіна за скнару, або члена „друзів спіртотресту“. Велика помилка! Він на сім червінців зарплатні не міг навіть прохарчувати десять чоловіка своєї сім'ї.

— Яка там прибавка?!

— Чув дзвін, та не знаєш де він.

— Брехня голісінька!

— Що це з нашим Гузярчиком зробилось! — сам себе запитував Шелест. — Коли вторік прийшов до нас і ставив справу на рельси — душа - чоловік. А тепер — ого! — що хоче те й робить.

На виробничу нараду плює, скрізь у нього рука, а місцевком під його дудку танцює.

— Це ясно. Він був тихий та божий, — Гойдай усміхнувся, — поки виходив на свою ступінь по службі, а тепер... Та ми йому носа втрем, — упевнено.

— Ну, товарок, ти під нього не підкопаєшся: він своє діло по лекалу підгнав, — зауважив дядько Мусій безапеляційно.

Шелест тяг своєї.

— Полазив Гузярчик з рік на технічні курси і — наче його гедзь укусив. А пішов режим економії — сказився чоловік! Не підходить. Тисне і не дає... — дієслово похапки проковтнув: Липова поруч.

Вона жартувала з Гойдаєм, але за цією веселістю ховалась затайлива ніяковість: робітники при ній не можуть вилляти своє обурення звичними для них словами.

— Адміністрація й специ скрутили нас у баранячий ріг.

Да, без доклада та галстука нікуда й носа не совай,— розкидав Божий.

— О, ці „Мертві очі“— змінюча кров.

— Хе! обізвалась провінція,— глузував з робітника Божий.— Чому ти „Мертвим очам“ цього в очі не скажеш. Га?.. Постіл ти куркульський!

„Провінція“ знітився.

— Що за буза?— розпалився невгомний буркун.— Де це Гузар?

— Як без вісти пропав.

— Може послати по нього?

— У нас нема льокаїв.

— Іванів...

Спокійний Лазуткін також знетерпелився.

— Надо с - с - с,— його сичання злякано урвалося.

Голосно зарипіли двері.

Запанувала тиша. Десятки двійок очей майнули до входу.

„Іде начальник“— колективна думка.

До залі протиснулась огрядна, опецькувата постать, безперечно, не Гузарєва. Підкреслено - напружена мовчанка вибухнула реготом. До цього спричинився величенький живіт прибулого — не людина, а туша! Він навіть не міг влучно кинути лопати вугілля до паливні; на щастя, працював за машиніста. Прізвище пасувало до зовнішности: Гладченко.

Присадкуватий гладун ішов удавано байдуже, так привітно вітаючись із знайомими, ніби не він був за ціль сміху, а хтось інший. Тимчасом підшукував місце.

— Скрізь повно,— муркотів, а до робітника, що сидів із краєчку:— Посунься, мазутнику, іч, розлапанився.

Важко зідхаючи, сів.

— От так начальник!

— О, здір чималий,— це „Провінція“.

— Да, пудів... надцять!— вигукнув секретар комсомольського осередку Дудкін.

Проте ці жарти не доходили машиністові до живого. Він з давних-давен при звичаївся до ролі притулку то-вириських веселощів. Іноді злостився, десь - колись навіть пишався з цього, сам ішов назустріч глузуванню.

Отепереньки він, вийнявши з кишені шматок ковбаси й франзолу, живився.

— Ого, ще не прогудів гудок на збори, а наш пузач Іванович підбивку робить,— Божий пас очима їжу.

— Щоб нагодувати таке животисько, треба червінців тридцять.

— Він і вночі уминає.

Цього разу двері перепустили довгожданого гостя.

А позаду — Онисим Каетанович Бузейко, майстер.

В залі заметушилися. Робітники, сідаючи на лави, безладно рухались, як зерна й грудки антрациту, що летять до паливні. Микола Іванович своїм суворим офіційним поглядом відразу ж заморозив товариську атмосферу. Нашо-рошилась тиша.

Лише Гладченків сусіда пробуркотів на адресу Онисима Каетановича:

— О, здір чималий.

Микола Іванович урочисто йшов до столу; рухи — повільні, сповнені гідности; кожна риса негнучкої постаті дихала самовпевненістю. Його вигляд створив атмосферу підлеглости. Можливо, що владолюбство складається з якихось атомів гіпнози, що сковують оточення покорою.

Липова дивилась на Гузяра (очевидно, він передній), допитливо і здивовано — він мав вигляд справжнього директора, а не якогось там Собакевича, як вона чомусь думала.

Бузейко миттю накинув оком несподівану гостю; хтивим поглядом обривізував її з п'ят до грудей — чималої уваги звертав на останнє. А тоді прошепотів до патрона захоплено.

— Ну й бабеч! Трохи Марусю нагадує... Хто це?

— Не цікавлюсь.

— Люблю таких. Щоб повна пазуха розваги і до чорта м'яса, — говорив він екзальтовано. — А наша Олена Станіславівна теж нічого, вона вам скориться.

Микола Іванович крижаним поглядом заморозив розпалений настрій свого помічника.

Гойдай нервово стукотів олівцем по столі.

В залі й без того тихо: чути, як десь поблизу пустує пара.

Секретар оголосив порядок денний.

По тому Микола Іванович видобув папір із чіткими машинізованими рядками. Говорив шорстко й швидко, нехотя видущуючи з горла слова: заздалегідь був певен того, що робітники не зрозуміють його засміченої технічними термінами промови.

За звичкою він підвищував голос на здобуттях: продукція майстерень — 98,1% довоєнного часу, досягнення в галузях раціоналізації і якості праці — чималі, сподівана концентрація ТЧЗ і ТЧ4 в недалекому майбутньому заощадить вісімдесят тисяч.

Гойдай сердито ворухив надбрівними горбами: всі цифри перемішались йому в голові в якійсь своєрідній вінегреті; до того ж паротягові скарги, вряди - годи анархічно в'їдаючись у речення, нетактовно приголомшували їх.

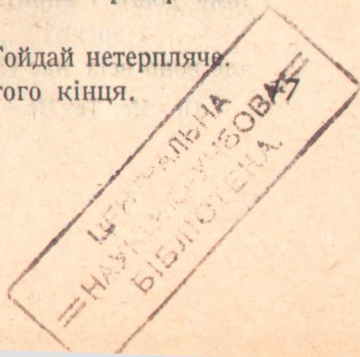
— ... Отже нам треба, розумієте, економити, економити й ще раз економити. — Микола Іванович велично сів.

— Хто візьме слово? — кинув голова в залу, повну чорних, умазаних спецпіджаків і облич, сонця й блакитнявого диму.

Збори відповіли мовчанням: хитромудра доповідь і владна постать начальника ніби загіпнотизували всіх.

— М'яко стеле, та твердо спати, — лише проскрипів хтось.

— Невже у нас так добре? — мовив Гойдай нетерпляче. Нараз він зрозумів, що почав не з того кінця.

— Товариші, жарте запитання, а тоді балакнем.

Шелест миттю підгарячив настрої:

— Чому в головних майстернях двісті відсотків природі, а в нас дев'яносто, як льоду?

Микола Іванович лагодився був забарикадуватись, як від усіх закидів, заплутаною, дипломатичною фразою.

— Велика економія коштом нашої плати,— збив його з гори Божий.

Це, очевидно, прикро вразило Миколу Івановича, бо його очі — завсіди байдужі, „мертві“ зайнялись вогниками злоби. Проте він навіть силкувався вичавити жартівливий тон із глибини свого серця, так саме неприхильного до веселощів, як і графік. Але не міг, немов хтось інший вигукнув за нього:

— Образа! Недовір'я до адміністрації! Це наради не стосується!

Заля запалилась кашльовим гомоном.

Доповідач читав записку.

Гладченко штовхнув у спину Шелеста.

— Це моя. Я Гузарчикові всадив у серце цвяха... Га?..

— Ще нічого не знаю про скорочення,— грубо.

Більше питань не було.

Гойдай дуже дивувався з начальникової поведінки, брутального поводження й глузування. Чому?.. Може він не відчуває під собою міцного ґрунту. Отже в атаку!

Він витягнувся поруч столу; ліве плече трохи вище за праве — одна з професійних вад паротяговиків. Очі відшукали Липову. Її задирливий погляд і дружня усмішка знищили рештки його неспокою й надали мові плавкості.

Насамперед він попросив робітників якнайактивніше обговорювати доповідь, а Гузара — виконати постанову. А по тому довго і спритно розкручував пружину затиску.

— ... Нарешті „Чортяча крутня“. Це діло Пе - Че, але воно всіх нас ПЕЧЕ. А Те - Че¹ повинна звіритись,

¹ Пе - Че, Те - Че — скорочені назви служби колії і вазової

чи насип не потече. В чому справа (останнім часом надуживав цим запитанням)?

— Крий у хвіст і в гриву,— сполохав тишу чийсь вигук — чи не Божого?

Микола Іванович загорівся гнівом.

„Нагримаю і піду додому. Ні, треба познайомитися з усіма верховодами. Нехай собі підносять десятки питань, нехай! Вони ж нічого путнього не видумують. Щоправда, єсть винятки. Хоч би Гойдай; він заїдливий, а на обличчі — самовпевненість ватажка“.

Занозистий підлесник заступився за свого патрона.

— А „Чортячу крутню“ ви ще згадасте в Бупрі.

— Побачимо хто,— гукнув Гойдай, сідаючи на місце.

Тієї хвилини до столу наблизився Божий; скинув кашкета; раз - у - раз вишукував виробничі хвороби. Його думки кульгали, а слова спотикались, як п'яні.

— Бери стружку товще!

Микола Іванович аж підвівся здивовувавшись, але обачний крикун сховався поза спини.

Вийшов Шелест:— Будуючи станцію частково руйнуватимуть головні майстерні; якщо концентрація знищить середній ремонт в ТЧЗ — вузол лишиться без паротягових майстерень.

Божий захоплено говорив промовцеві, коли той сів поруч нього:

— Ого - о, ти здорово, припік парою „Мертві очі“. Дивись — чухмариться, наче печений.

Микола Іванович справді нервово засовався на стільці. Щоб пак, він оце вперше змагається з самокритикою.

— У мене нема помилок,— злосливо.

— Комчванство,— кваліфікував репліку голова.

Нарада розхрісталась.

З „галерійки“ збурено заговорив Левін — загонистий хлопець! Верхня губа — немов у попелі темнуватому — тремтіла. Спецпіджак, як і думки,— напашки,— мовляв,

20 його пропозиція механічно підіймати паротяги і досі вакує.

Гузареві терпець увірвався. Він іще уважно переслухав солідних промовців, як от попередні, а тепер йому пече очі якесь дитинча.

— Ви, товаришу, ще молодий, щоб винаходами займатись, розумієте, — ущіплива усмішка.

— Яйця курку вчать, — співчував майстер.

Ображений юнак на відповідь лише здивовано махнув віями.

По невеличкій, зняковілій перерві забрав слово завідувач контори — невтомний громадський робітник з висуванців. Він говорив тихо й обережно, наче тонкою кригою йшов. А наприкінці несподівано відбатував кілька сміливих речень: як скоротити листування й звітність тощо.

Заїдливий господарник наїжачився. Дивно! Збори гострять зуби на нього. Навіть оце канцелярське цуценя лається. В байдужих очах спалахнув гострий сталевий блиск.

— Розумніших за себе надсилатиму на біржу, — перехопив промовця.

Той зав'янув.

Микола Іванович запалив уже вп'яте: недокурки зростали в міру того, як ширшало його занепокоєння.

Загроза немов злизала острах із зборів: вони забурчали, спотикаючись на темних розгалуженнях — чотирикутне море людське схвильоване.

З цього всього зарозумілий гордівник зробив похапливі висновки і зм'якшив свій випад фалшивою усмішкою — мовляв, пожартував.

Передні лави позамовкли, але на „галерійці“ раз - у - раз спалахувало обурення.

Гойдая докраю здивувало начальникове поведження — невимушене, наче в конторі. Досить уже йому вичікувати, час узяти в нюти отаке нахабство.

— Товарищу Гузар, хто вам дав слово? Прошу не ображати своїх підлеглих; учіться у маси, як треба поводитись.

Микола Іванович запалав гнівом: уперше робітник його на живе зачепив. От до чого він досидівся на оцій безглуздій нараді. Досить! Він зараз нагримає на голову і — геть звідси!

Несподівано до залі влетів захеканий голова місцевому Ячменьов. Він ішов так заклопотано, ніби обмірковував якесь важливе всесоюзне питання. Ні до кого не вітаючись, сів на лавку — хтось поступився своїм місцем.

„Дядя Сава“ — так його звала молодь — зігнув довгу, тонку шию струся й накучмив чавунно - сіре волосся; очі повні безпорадної метушні заплющились.

Микола Іванович знову схилився над столом. Ні, тепер незручно утікати: збори ще вважатимуть його за страхополоха.

Деякі робітники стежили за цим ваганням. Тим то їхні пропозиції посмілішали.

„Бузотьори“ з серйозним виглядом переливки переливали.

По шостій промові підвівся Лазуткін. З хвилину мовчки розтирав липкий бруд, що аж в'ївся йому в обличчя.

Лави нашорошилися: устами старого слюсара висловлювалась непідмальована правда.

— П - п — поч - ч - ч - ому на „С - с - сахаліні“ - обк - к - к - радають пар - р - ровоз - з - зи?

Він завсіди говорив коротенько — його так важко слухати.

— Винесемо догану черговому кочегарові, — начальникова репліка.

— Тут винна адміністрація; байдики б'є, — з боку Божого.

— Ми нічого не знаємо. Навіть товариш Лазуткін покриває злодія.

Ці слова мали рацію. Ніби за якоюсь безмовною згодою

22 всі дивилися на промовця; рухами голів, рук, очей і вигуками заохочували його до одвертості.

Зніяковілий обвинувач нарешті промовив тихо:

— Я скажу... Бай.

(Не будемо підкреслювати фізичні вади людини — не хороше).

Відкриття подвійно зацікавило збори: Бай — любимчик адміністрації і приятель Лазуткіна. В усіх на думці — ото загнув карлючку начальникові!

Микола Іванович зосереджено стежив за розшумованими самокритикою обличчями. Робітники сьогодні, як на лихо, розхрістались. Треба цьому покласти край: знай паротяг свій розпис.

— Що за базар!? Я все з'ясую! — grimно.

Залю угамував послух. Він давненько вже панував у ТЧ-3, підгортаючи під себе усіх — від підручних до машиністів.

Розчепіреними пальцями Гойдай побудоражив волосся — тепер саме час причмелити нахабу. Він влучно кепкував із затиску й неправильних розцінок.

Липова вперше на таких цікавих, бурхливих зборах. Вона ввесь час уважно нотувала. Йшла за словами промовця, мов східцями, щораз нижче в невідомі, темні лабіринти виробничого побуту. На цю мить їй дуже подобався Гойдай. І він вартий її уваги, справді людина без страху й вагань.

Микола Іванович через край слухав. А в голові — утекти б звідси до управи. Там він житиме з покірними паперами, а не з горлатими, вельмирозумними робітниками, як от Гойдай. Ну й торохтун! — злива його слів може правцем поставити.

— Доволі! Все це дурниці! — він махав рукою, як у дні юности, коли бився навкулачки.

— Це не в компетенції наради, — перепинив оратора і Ячменьов.

— Доволі, розумієте! — зашварґотів докраю роздратований адміністратор. — Я все'дно не працюватиму за вашими вказівками. Що схочу, те й зроблю. Тут хазяїн — я.

Від цього сухого офіційального тону декого морозом проїняло, а голові хоч би що. Він навіть усміхнувся.

— Ви помиляєтесь. Тут хазяї — ми, маса, а ви наш прикажчик. Запаніли? Забули?.. Коли нам прикажчик не догодить — знайдемо кращого. В чому справа?

Тиша.

Під вікном, тяжко зідхаючи, розмовляв ядушливий па-ротяг.

— Я прикажчик?! Бузотьор! Йолоп! — розлютовано.

— Попаришся в Бупрі за „Крутню“, то й з тебе буде хазяїн, — правив своє майстер.

По тому підвівся Ячменьов і скупим на інтонації голо-сом стверджував:

— Товариші, не дуже то слухайте Гойдая. Він людина нова. Ми, я бачу, помилково дали йому виробничу нараду. Його ж викинули з Учкпрофсозу¹ й партії. За що?.. Він троцькіст, його треба в три шия...

— Брехня!

— Доволі затиску!

— Правильно!

— До порядку! — гукав голова.

Він ані трохи не жалкував, що зайшов у перекір. Навпаки. Негаданий герць додав йому духу. Він сподівався, що Гузарів вибрик зіб'є бучу серед робітників. Отже — спокій: треба всіх на чисту воду вивести.

Як буря, лютий доповідач збирав свої папери. Поглядами жалив опонента. Треба помститись на цьому... роб-корчикові — згадав статтю й струмент. Яка блискуча при-ключка!

Він наблизився до Гойдая. За одвічною звичкою дивився

¹ Участковий комітет професійної спілки залізничників

24 не в вічі, а на лоб; здавалось, що його погляди блукали по стелі.

— Ти тут базікаєш, а на паровозі струмент валяється, ще покрадуть. Час їхати! — брутально (під гарячу руку „тикав“).

Гойдай сторопів. Скоро тільки щось ізникне з будки — не зарадиш лихові. Якби не оця сварка — ту ж мить забрався б геть. А тепер навіть не можна: він навіки втратить свій авторитет серед робітників, зробиться посміховиськом перед очима Липової. Ні! Він іще дасть прочуханки своїм кривдникам.

— Я піду пізніше. А струмент... Коли втече — заплачу. Отже заспокойтесь і не наказуйте... Я вам слова не давав.

Збурений адміністратор аж тремтів зозла — його вже зраджувала повсякчасна витривалість. Коли б не жінка — він випустив би чимало гучних, далеко не ласкавих слів.

— Ледаре! Шушваль! Я тобі догану!

Той стиснув щелепи. Глянув скося на Липову: бліда; у великих очах — тривога, — невже хвилюється разом з ним?

— Хоч і дві!

— Або ти підеш звідси, або я! — люто.

Очі йому блищали переможно.

В залі ніхто ані шешерхне; чись зідхання — важке. Знадвору хтось гукнув: „а може партію в шахи!“ Із свищика бучно вилітала пара. З клейкою цікавістю заля стежила за боротьбою двох я — зарадити лихові було ніяк.

— Прошу не тикати. Мені нікуди поспішати, — і насупив брови.

Переможений диктатор, ховаючи погляд лютих очей, пішов до виходу.

За ним — Бузейко.

Двері грюкнули загрозливо.

— Котись ковбасою, — муркнув Божий.

Спокій розпорошила буря густого реготу. Десь заскреготіла лава. Хтось заплескав у долоні. Ще! Іще! Мозолясті, кістляві руки вистукували гостро, сухо. Робітники закидали сміливого бунтаря оплесками, мов квітками, гуркаючи, зводились на ноги.

— Треба резолюцію,— закликав до порядку тремтячий голова.

Божий боляче ударив його рукою по спині.

— А - а, ці резолюції— шаблонна робота. Молодець, Радек, щоб я скис. От утер носа „Мертвим очам“. Пішов прямо, як об...— жіночий сміх затулив йому рот.

— Жар швидше на паровоз! — наказував Шелест.

Звеселілий протестант вимагав од зборів якоїсь резолюції, щоб за її допомогою надалі змагатися із затиском. Та як її скласти? А може вона й непотрібна...

Чималий гурт посунув із залі. Остеронь група на чолі з Баєм одверто вихваляла начальника.

Гойдая оточили друзі. Він — посередині — трохи сутий і сірий з втоми й нервового напрудження. А з чоловічків плигало задоволення.

До голови протиснувся Лазуткін.

— Значіт, війна. Ето будіт пример нашім підручним... А то з ніх виростут зайці, а не бойові робочіє С.С.С.Р.

Машиніст Демидов, сорокарічний виробничий стаж і біле, мов пара, волосся, говорив іржавим голосом:

— Не зав'язуйся з начальством, воно тебе на шлак спалить. Треба по - хорошому, по - чесному.

— А „Мертві очі“ чесний?.. Га?.. Як хрещатинська баришня, шаблонна робота.

— Ясно!

— Ясно, як темна ніч,— ушпигнув Бай.

— Мовчи, мотузок, бо макітру скручу,— загрожував Божий.

Під густий регіт Бай вийшов із залі.

А за ним — однодумці.

Зголоднілий натовп, діловито галасуючи, рушив із клубу. Липова мовчки дивилась на чорну рухливу кашу робітників.

Невеличкий гурт атакував Гойдая порадами й бажаннями.

— Повоюємо, хлопці, матері його юпка,— вигукнув дядько Мусій.

— Законтрагаім адміністрацію!

— Забули тачку!

Гойдай звернувся до мовчазної Липової:

— Вам сподобалися збори? Правда, багатющий матеріал.

— Так,— вона разом з усмішкою показала йому кілька сторінок, рясно вкритих синіми гієрогліфами.— Ваш начальник щось надзвичайне! Ви його сьогодні здорово взяли... в роботу. Щоб у вас був кулак, чоловіка десять, то ви й чорта перемогли б,— руки стиснулись, а на лобі — дрібненькі бісеринки.

— Я скоро складатиму звіт про роботу стінгазети, ще тоді повоюємо,— вихвалявся Гойдай.

Хвороблива тривога, що він на зборах зазнав, тепер наверталась на могутній потяг до праці.

Заля збезлюділа.

Гойдай і Липова йшли позаду. Вона опекла його ясною ласкою своїх глибоких очей.

— Ви, товаришу Романе, прекрасно поводитись, як... герой.

— То вам здається...

Він пожадливо, мов губка воду, вбирав у себе пестощі тихих слів.

Липова пильно дивилась на бесідника. Дивна гра настрів! З начальником він — спокійно - впертий, а з нею по - хлопчачому соромливий. Ця суперечність приваблювала її.

Надворі лишилися Гойдай, Шелест і гостя.

Робітники, обминаючи калюжі, у розтіч прямували відпочивати.

Гойдая дрозі взяли — з холоду?.. чи недвозначних поглядів жіночих?..

— Ви змерзли, одягніться, — зауважила жінка дбайливо.

Він згадав про піджак і... статтю.

— Я зараз. Між іншим, я вам покажу щось...

— Добре. Я тимчасом подивлюсь, як ви виїдете з депа.

Це дуже - дуже цікаво. Правда?

Шелест попросився й пішов разом з машиністом.

— Вона тобі подобається? — запитав останній мрійно.

— Я на фізіономіях мало розуміюсь. Ще не знаю її...

Так собі... — але очі зраджували його: сяли.

— А мені — да.

— Я думаю, що „да“, раз ти влип до юпки і забув за паровоз та струмент, — уїдливо.

Приятелі похапцем поручкались.

VI

У ПУТЬ

Машиніст по - дружньому привітався із Замрієм, що саме мастив машину.

— Чого так довго колупаєшся? Ти молодий, повинен гвинтом крутитись.

У будці прибрано. Тиск пари — десять атмосфер.

Він одягнувся. Шию оповив кашне — від бруду й поту почорніле й блискуче, мов шовкове. Витягнув з кишені статтю і на швидку - руч переглянув її.

„Шкода, що не віддав на передрук. А хто це зім'яв папір? Невже сам?..“

Він приніс Липовій свій перший твір, що виготовував до „Червоної Правди“. Зніяковіло переступав з ноги на ногу, ніби пересидів обидві зразу.

Вона уважно бігала по важених рядках. „З Гойдая 27

28 слабенький робкор. От Замрій уже кваліфікований, небезпечний конкурент". Тієї ж хвилини схаменулась — ото ще придуркуваті думки!

— Цікава замітка, але трохи сухувата. Може підучити вас...

— Я з охотою. Буду слухняний.

— Добре. Приходьте на газетний гурток і збори. Швидко навчитесь писати... Я ж казала: у вівторок, о сьомій.

Зраділий робітник на пальцях лівої руки виражував, що з понеділка він вільний і, звичайно, на зборах буде. Трохи згодом пішов.

Липова дивилась на обертальний міст — цікаво, як він буде крутитись разом із нерухомим паротягом.

Коли Гойдай виліз у будку — його помічник уже упорався з підчіпками — все гаразд.

— Дав - а - ай! — галасував повертач.

— Ту, ту - у - у! — відповів свищик протяжливо.

Мишиніст перевів важеля вперед і відкрив регулятора.

Паротяг рушив тихо; передніми ногами ступив на обертальний міст — той покірливо увігнувся. Бандажі крутились помалу, по - ма - лу.

— Ст - о - о - оп! — гукнув чорний карк так голосно й жалібно, ніби його різали.

Колеса миттю застрягли.

Робітники повагом обертали залізного коня обличчям до станції.

За кілька хвилин машиніст скерував потяга в заплутані тенета рейок — їм не було кінця - краю — до гідравлічної колонки.

Замрій різакон притягнув рукава до люка. Зліз із тендера й повагом відкрив вентилі — важко ллявся неспинний струмок води.

Гойдай пішов по маршрута.

Помічник машиніста схилився на гідравлічну колонку. В горлі пересохло: перепив хлібного вина. Він згадав,

що в конторі є холодна, артезійська вода. Хутенько прикрутивши вентиля, щоб вода довше бігла, подався до депа.

Дорогою впала в око постать — невже дівчина? Жінки завжди притягали до себе увагу майстерень. Вони приходили туди вихопити з рук п'яниць - чоловіків зарплатню, або ж в аліментних справах. З якого приводу завітала оця білява? Цікаво!

Нараз Замрій здивовано свиснув — знайома репортерка! Задириливо усміхаючись, попрямував до неї. І за воду забув.

Яким вітром її занесло сюди?

Липова сказала. В очах йому ніби промайнула хмарка незадоволення. Ні, це їй вдалось — він також обстоював конкуренцію.

Вона мимохіть задивилась на веселого юнака. Його мо-лода, зваблива врода якось не пасувала до брудного око-ла. А проте, і білий з темнуватими островами, спецпіджак, і чорні руки, і краплі мазуту на щоках не вражали прикро. А вугляний пил, підмалювавши довгі вії, збільшив блиск білків і надав його видові чогось жіночого.

Розмовниця згадала „Чортячу крутню“.

О, він був там. Жахне видовище! Гойдай мріяв про боротьбу з водяною стихією, щось базікав за обов'язок. Він же на превелику силу, чи то... до останньої хвилини, ну... обороняв паротяг від навали води, але мусів скоритись. На жаль, застудився. Лікарі віщують лихо, забороняють палити й пити горілку.

Він закурив.

Липовій над усе подобались його очі — теплі, промінясті очі, що зачаровують жінок, беруть їх силоміць.

— Тобі, певно, ніяково стояти з таким замазухою.

— Навпаки...

— Вбрання подобається, а я ні.

— І ти.

Вона сказала це, якось підсвідомо.

По тому розмова точилась навколо газетних тем.

Репортерку кортіло було розпитати про Гойдая — чи він справді опозиціонер? чи жонатий? Ні, не гречно.

Машиніст із маршрутом у кишені прямував до паротяга. Зненацька намацав очима пару. Серце йому зашеміло,десь глибоко в підсвідомості заворушився остякуватий неспокій. Може Липова прийшла сюди, щоб побачитися з Замрієм. Ні, дурниці! — безперечна підозра.

Близько бесідників він несподівано для себе скомандував:

— Доволі води! Ще будку залле!

Хлопець здивовано глянув на тендер — з горішнього крантика вода ще не бігла. Чому ж до нього причепився Гойдай? Та ще при знайомій. Він закусив верхню губу — ніс зігнувся по-хижацькому, — а в очах — зловорожі іскорки. Лише усмішка Липової розрядила вибух обурення.

Замрій вайлувато вклонився жінці і — до паротяга.

Дорогою вилаявся до несхочу. Цей старий дурбас збожеволів, або... приревнував. Щож, тоді він навмисне занадить репортерку. Це буде помста за „Чортячу крутню“ — він же хворіє не з своєї вини. Чи ж тільки помста? Ні! Липова, вихоплена з буденного оточення, видалась йому манлива, як ніколи.

— Ех, Павко, зівака ти дав... Хоча ще не пізно, — на свою адресу, голосно.

Він злизав з уст тоненьку плівку вугляного пилу й хтиву усмішку. Пересердя зникло, ніби йому на обличчя хтось поклав невидиму губку із заспокійливими ліками.

Липова нарешті відкарбувала погляд од юнака — який він гарний і водночас слабкий на вдачу. А Гойдай — неввічливий дужак. І він приревнував її, а це вже перша ластівка...

Машиніст зніяковіло усміхнувся.

— Ви давно знайомі?

Вона навмисне робила вигляд, що цікавиться Запрієм більше, ніж є.

Несподівано в їхню розмову втялося запрошення свистика.

— Який чудний гудок! Наче кінь...— вона зніяковіла.

Гойдай насупився. Ну й шибеник оцей Павло — зозла юличе його.

— Горе мені з ним: все підкладки в свисток підкладає. Тоді паротяг собакою гавкає, або вовком виє. Скажу, щоб не...

— І я теж піду.

Щось спалахнуло в її очах. Докір? Сум? Цього не виявили ні інтонація голосу ні рухи.

— До вітїрка,— він стиснув своєю кістлявою рукою її руку.

Ясноока завітальниця простувала насипом. Ноги ніби помолоділи, несли легко. На думці — дві постаті: дужак і красень.

Дорогою спала на пам'ять „Комунарка України“. Може повернутися, зібрати деякий матеріал. Ні! Голод штовхав до їдальні — час! Але її зупинив залізничий краєвид.

Праворуч — майстерні. Із двох витягальних труб плазували чорні клубки і швидко танули у весняно - похмурих просторах. Помела диму із паротягових ніздрей бухали аж на стелю синю, місили попіл хмар. Ген - ген вистрілив щоглою дим із труби.

Залізниця буяла гранчастим змістовним життям. Рухались клявіші стрілок. Паротяги глянсували жил крицевих твердоту, гуділи переспівами індустрії.

Вузли станційних рейок жили клопітною метушнею. Чоти паротягів тремтіли під парою, приголомшуючи свистом і дихаючи сивою та вогкою спекою.

Стрілочницькі сурмочки й прапорці підганяли до праці залізних велетнів.

Паротяг, наповнюючи повітря чадом розігрітого масла

32 й кучерячими потоками диму, мчав од депа. З наказу сигнального ріжка зазалізнів поруч бльок - посту.

Зліз провідник.

Гойдаєві думки буксували на ще незнайомому місці. Невже він закохався?.. За малий час, немов герой якогось скорохватського роману. Ні, це перебільшення. Просто вона йому до вподоби. Хіба?.. Чому ж так тяжко, ніби всі його дороги життя снігом забило десь на відлюдному роз'їздові.

Цікаво, чи Липова хоч думає про нього. Навряд. Він негарний і — ет! — навіщо роз'ятрувати... Зовсім інше Павло — „бабник п'ятдесят шостої проби“.

Замрій помпував воду в казан.

Протягом заграв сигналіст із бльок - посту — віза щоб від'їздити.

Паротяг, ядушливо кашляючи, і, як немашений триб, поскрипуючи на перехрестинах, вирушив у путь.

— Кран - и - и!

З циліндрів вилетіли буйні пасма пари забрудненої водою.

Вісьмиколісний кінь крицевими кроками кресав кілометри.

Замрій годував паливню й мандрував очима по прилуках.

Машиніст перевів важеля до третього зуба — найекономіша витрата пари.

— Лихо з цією кулісою Джоя. Прямо паровоз їде, як спутаний, — мов скарга.

Строкаті красвиди, весняне повітря, приємне тремтіння будки, швидка їзда — все це бадьорило настрій. Аж пекло до розмови — ні з ким: помічник сердитий. А треба побалакати з ним... із приводу статті. Хто її пом'яв? Нікому, як йому...

— Павлушо, це твоя справа? Дивись! Ти?

— Навіть не бачив нічого. Може начальник... Щось він коло паротяга крутився, — єхидкувато.

М. ГЛУШЕНКО
В О Д А

З ЦИКЛУ „ШАХТАРІ“

ЦЕНТРАЛЬНА
НАУКОВО-УЧБОВА
БІБЛІОТЕКА

Гойдай мгукнув. Невже? Тож то він і присікався на зборах. О, треба взяти очі в руки.

Паротяг біг качаючою ходою.

— Мазани, Павлушо! Ти, як сонний... Більше не приходи під чаркою. В чому справа?

Замрій мовчки помастив циліндри. Трубки замуракували, як задоволені коти на печі.

— Я п'ю за свої гроші. А чому — сам знаєш: хворий. Віриш, нема потягу до праці. От коли дивлюсь на тебе — думи всякі... Може я помиляюсь, може партія не йде вірним шляхом. Треба переконатись... — і закахикав.

— А потяг до чарки є? Дивись за роботою — лагідніше.

— А - а, від роботи коні дохнуть, — він презирливо чвиркнув крізь зуби.

Машиніст замислився. Його помічник по пригоді на „Чортячій крутні“ почав пиячити, бешкетувати, нехтувати службовими обов'язками. Може замінити його на когось іншого?

— Дивись, Павлушко, писану в стінгазету, коли ще раз нап'єшся.

— Що там писати, — голос бренів провинною.

Залізний кінь наздогнав зграю мандрівних ширококрилих птахів.

Тихими скаргами зарипів дерев'яний міст.

— Треба міст новий... Тут іще з поїздом провалишся, — непокоївся машиніст.

Замрій годував паливню. Лопата спритно витанцювала працю: грр - дзень!

Велично засинів Дніпро. Він хвилювався степовою травою, покошаною м'якими потоками вітру. Заморшки хвилю голубила щира сонячна ласка. Затоки... Дельти... Острови... Повідь утихомирилась, а небавом оголить пляж для паперово - білих городян.

Вгорі — сталево - синя небесна обшивка.

Машиніст задумливо дивився навколо: садки, видолінки, ліс, плетиво рейок. Джунглями колій мандрувала весна. Тридцять п'ята. Мандрувала не ідилічним човном голубих мрій, а чорнобоким галасливим паротягом праці. Чи тільки праці?

Ні! До залізної гуркотнечі домішувались пісні нових почуттів.

Ген - ген широчіла станція.

Рука семафора показувала на сонце.

Нараз верескливий свист струснув повітря й густою луною далеко навкруги залунав — організований наскок залізного коня.

Ось і вокзал.

Гойдай ствердив у конторі маршрута. По тому, видобувши з подорожньої скриньки граматику, рішуче атакував дієслово — вільні хвилини для науки.

... За малу часину на східці виліз складач.

— А ну, пані - механік, три відчіплювання — раз - два!

Дорогою він вихвалявся: купив ще одну корову й звів клуню.

Замрій, пророкуючи нову війну, обіцяв вистріляти усіх куркулів і непманів.

— Тихенько тут, бо на площадці ароплян,— говорив складач боязко.

Замрій їхав обережно: схил і крива. За метр до вагонів залізний кінь зупинився; не допомогло й додаткове колесо. Тоді він відкрив регулятора майже на увесь малий клапан.

Паротяг, рвучко грюкнувшись об склад, одбив од вагона буферову тарілку.

Спереду плигала українізована лайка.

Недосвідчений машиніст злякано чекав на невблаганну розв'язку.

По малій годині біля тарілки стояло щось із семеро чоловіка.

— Що ти наробив, бовдуре,— машиніст охляв зі злости і втоми.

Зніяковілий причинець за звичкою кусав верхню губу; виплюнув скривавлене харковиння.

Обурений крикун глянув на плювок, а по тому — на Замрія — мовчазного, хворого. А йому ж загрожує догана, пляма. Він пішов на станцію; ледве покрити провину.

Заклопотано забігав паротяг.

Звеселілий Павло „крутив маневри“.

А машиніст перемагав граматику, аж поки вечір не вичорнив небо.

VII

РОБКОРІВСЬКА КУЗНЯ

Гойдай поспішав на робкорівські збори.

Бліді сонячні погляди випроводжували його білі, „залізничі“, гудзики й до блиску наваксовані чоботи.

Дорогою мозок затривожили сумніви: чи не помилилась часом Липова?.. А може збори відкладено?.. Купив газету. Ні — „... Рівно о сьомій“.

З „робітничого життя“ впав ув око Замріяв нарис „На пробу“, путящий, змістовний нарис. На цю мить і його опанувало глейке бажання написати хоч би сторінку із свого бучного життя.

Сьогодні для нього — „день проби“: подасть до газети матеріал.

В „робітничому житті“ самотів лише реєстратор.

На його вимогу кореспондент написав свою адресу й аж тоді залишив замітки. Чи видрукують?.. Відстань од стін-газети до „Червоної Правди“ видавалась величезна й непереможна. А проте йому легшало — як камінь із серця.

Віддалік білів робкорівський клюб.

По дорозі очам мультко було від латок на рукавах старенького спецпіджака. Шкода що не одягнув святкове пальто. А може робкори взяли б його за непмана. Дурниці!

Він хутенько увійшов до клубу. Праворуч. Просто. Ліворуч. Ось і заля. Порожньо. Невже за неписаним законом збори скрізь запізняються на годину.

Оглядав кімнату. На червоному столі газети, журнали і неодмінна карафка. Близько тридцяти стільців. Багато лав. Стінгазети. Широкі венеціанські вікна усміхалися золотом заходу.

На стінах намальовано олівцем спомини про забитих робітників; у кутку — Спиридонов — його прізвище прибрав клуб.

Здивований відвідач нудгував із „Глобусом“ у руці.

„Хто ж приміщення відчинив? Певно сторож. Де він? Нема злодіїв на його голову“.

Деся поблизу залунав сміх — дзвінкий, Надіїн. Може вона у сусідній кімнаті?..

Він нерішуче скрипнув дверима назустріч веселій розмові.

Липова озирнулась на рип — познайомила гостя з присутніми.

Розмова кружляла навкруги робітничого життя, виробництва і газет.

Гойдай, як завжди, коли був не обізнаний з якимось питанням, лише мовчки спостерігав.

З гурту вирізнявся Стеценко — чоботи, краватка, англійське пальто — авторитетністю присудів і широкою ерудицією.

Мовчазний новак давно вже уподобав його статті, насичені буянням буднів: у них пульсували гнів проти дармоїдів і непохитна віра на ліпше життя. Це — зразок, що до нього треба прагнути.

Липова усміхалась привабністю молодости.

Вона багато й красномовно говорила. Її обличчя старанно пильнував Стеценко. Проте, його поглядам вона віддавала щораз менш уваги. Зводила очі на Гойдая дедалі ласкавіше. Його могутня постава й повне симпатії обличчя надолужували убогість одягу. Він над усіх подобався їй, видавався зовсім молодим, років під тридцять.

Вряди-годи до кімнати заходили робкори: друкарі, трамвайники, залізничники й водники.

Вони мінялись радістю новин, аж поки розпочалися збори.

Ясноока репортерка звеселила Гойдая: нехай він приходить на газетний гурток цієї п'ятниці о сьомій, а чи раніш, вона подасть йому кілька практичних зауважень.

На цю мить її покликали.

Гойдай шукав очима... Замрія. Нема,— певно, пиячить. Він полегшено зідхнув.

Збори механічно ухвалили президію: завідувач робітничого життя і Стеценко.

Редактор газети популяризував найближчі завдання робкорії барвисто. Але сів, якось кисло усміхнувшись,— мовляв, легко жувати, та важко ковтати.

Гойдай не все зрозумів, бо доповідач надуживав чужоземними словами. Він лише засвоїв основу тез: робкор — око комуністичної партії, а тому повинен нещадно воювати з її ворогами. Щож, це завдання він здійснить.

Обговорення тривало щось із години.

Липова також сказала кілька струнких важливих речень про роботу жінокорівського гуртка.

Дивна річ! Вона сьогодні увесь час хвилювалась. Гойдаєві погляди (він примостився десь позаду) ніби пекли спину. Вона тепер охоче розмовляла б з ним на тему, що ніколи тут не порушувалась.

Доповідача — завсіди отак по зборах — оточив гурт.

Гойдай і собі кинув кілька запитань.

Липова воліла б не сама йти. Може зачекати?.. Ні, не треба набиватись.

Назустріч їй котився вечірній різноманітний гуркіт міста. На м'яких шинах мчав вітрець, навіював тихі думи і похапцем утікав кудись за ріг. А з неба — зірки, немов ліхтарі далеких невидимих стрілок.

Гойдай вибіг із клубу — і сліду Липової нема. Аж на

38 вулиці намацав очима обриси знайомої постаті. Чудно. Коли наздоганяють жінку — вона ж біжить, як на пожежу. Добре, що він нагодився саме вчасно.

Вона мимохіть прислухалась до важких чоловічих кроків. Невже?.. Так, він.

— Як ми живем? — стиха розкував мовчанку.

— Нам, здається, не по дорозі, — простодушю.

— Ні, чому...

Він пристосовувався до маленьких кроків; заохотився провести її.

Зеленуватий бульвар.

Намиста різнокольорових спідниць. А позаду й поручників — буденівки, вони прилюдно залицялись.

Хтось із ватаги штовхнув Гойдаю. Щоб не впасти, він на хвилину обійняв свою супутницю. Податливість молодого тіла сп'янила його.

— Чому ви сумні? — нарешті спромігся на питання.

— Так, — а про себе — на його адресу: „недотепа“.

„Хіба він не відчуває, що вона залюбки з ним зустрічається. Очевидно, ні. Він навіть не вміє залицятись до жінки. А може це й хороше...“

Діалог.

„Червона Правда“.

Робкорівський клуб.

Депо.

Дніпро.

Книги.

Небавом вони одноставно вирішили хоч коротенько спробувати знайти з біографіями одне одного.

Липова:

Вона дитина міста, але, коли вмер батько, жила на провінції. Чотири роки працювала на виробництві, здебільшого за вагоновода. Довгенько дописувала до місцевої газети. Самотужки училась. Уже рік заміжем. Нещодавно вийшла з партії: обставини приневомогли. Щоправда,

чоловік комуніст, але з принципом: „жінка для кухні“. Між іншим, його переміщують сюди, на залізницю. Останнім часом вона навідувала приміщення — безнадійна справа! Грошова криза й жінокорівське завзяття привернули її до газетної роботи.

Бесідника приголомшила коротенька сповідь. Вона одружена!?. Навіщо їм зустрічатись?.. Якби не виробнича нарада — хто зна — може вони й не побачилися б. Хіба?.. А збори, а гурток газетної техніки. Ні, таки судилось їм працювати укупі.

Всеньке його життя — жорстока боротьба за існування. З сімнадцяти років він напався паром і задушливим димом, обізнався з мазутою й металевою іржею, із зухвальством молотів і рипливими скаргами домкратів. Потім — паротяг. Революція. Громадянська війна. Мандрівки панцерником відмолодженою Україною...

Оживлення транспорту. Відповідальна професійна посада. Жнива будівництва. Хвороба... Крим... Ось — ось тринадцять років як побрався, але в сім'ї він чужий...

Липова зворушено дихала. Отже її найчорніші сподіванки справдились.

— Товаришу Романе, нам треба розстатись.

— Як?.. Ви мені так... А збори?..

— І... Ні, треба...

— Щож, я піду...

— Куди ви?.. Стривайте!

Він повернувся з воскреслою радістю в очах.

Липова заклопотано дивилась на пішоходи. Думи пекли їй мозок. Чому він не признався раніш? Вони немов навмисне ховали одне від одного правду, гралися в піжмурки.

Вона подікавилася Замрієвими справами — треба ж їй щось говорити.

Гойдай стени плечима, — мовляв, нічого не знає.

Йому здавалось, що розмовниця дуже уважна до його помічника — щось тут та є.

— Чому вас назвали Радек?

— Бачте, я був з опозицією. Ніби я такий гарячий, як Радек.

— Ага - а, а спочатку я подумала, що це од слова рада. Розкажіть щось про опозицію.

— Що тут... Моє діло невеселе: помилився.

— Браво! — швидкома.— А я вже злякалась. Щоб ви, стовідсотковий робітник — і збочили. Хай це роблять студенти, з великого розуму...

— А ви проти?..

— Звичайно! Ще з того часу, як була в партії. Та й тепер не стоятиму осторінь, ні! Троцькістська програма — труна для мас.

Тема запалила жінку. Їй було боляче за себе — життя без керма, без клопітних партзборів таке нудне. А Гойдай збився на манівці, треба допомогти йому.

Зачорнів Дніпро.

Поїхали човном.

Ген - ген темніла усамотнена халупа.

„Жучок“ привітав лодку радісно.

Господиня засвітила лампу. Води вже не було, але стіни знизу вогкість поняла іржею.

Гостя приємно вразив порядок. Обстава та сама, але постіль була убрана гоже, на столі — чиста скатерка, а в кутку — новенький портрет Шевченка. Тишею й привітністю дихали білі, недавно помашені стіни.

Липова поставила на гасницю чайника. Розповідала про брата: єсть надія на пенсію.

— Ви з українських письменників кого любите? — несподівано.

— Я мало читав. Ви обіцяли щось дати. Не забули?

— Зараз, — пішла до пачки книг. — Ось вам роман Винниченка, — і непомітно усміхнулась, — і ще з іншої опери. Тільки не загубіть, бо в крамницях нема.

Гойдай, подякувавши, взяв книжку: „Как писать статьи,

рассказы и стихотворения". Гм... Він на цьому анічогісінько не тямить.

Ясноока вчителька немов прочитала оцю думку. Разом із гостем гортала підручника, даючи різні зауваження. Вона пишалася з своєї ролі.

Дохожалого учня жаром обсипало з приємности. Очі його говорили: він виконуватиме її вказівки, ходитиме на навчання гуртка, де його, певна річ, при звичають до газетної роботи.

Наприкінці вона розмовляла розчулено, даючи на розум, що він для неї не байдужий, а навпаки...

Захвилювався кільцями пари чайник.

Метка господиня запросила гостя до столу.

Гойдай відмовлявся — він не голодний, обідав, але випив шклянку, другу, третю. Не засиджувався: вранці на працю.

Вони зодягнулись.

— Я вас одвезу до трамваю, як тоді, після катастрофи, — її грудний голос, здатний на різноманітні модуляції, ллявся інтимно.

Надворі холодно. Ніч тиха з рефлекторним ліхтарем місяця й посрібленими нютами зір.

Поїхали.

Гойдай не до ладу веслував, бризкаючи водою.

Супутниця розтрусилася глузливиим сміх, мов каскади пекучих іскорок; усадила „ведмежі руки“ на корму.

Зніжковілий гребець стежив за плавкими помахами весел. Як спритно вони шелестять „ластівкою“. Яка жвава жінка! Це ж її моторність і сила вихопили його з Дніпра. Відтоді вона запала йому в серце — як ніхто.

Кривобокий беріг.

Хороше проведений вечір обгорнув Гойдая м'якою задумою з відтінком рішучости. Не сила його навіки попрощатися з ясними очима.

Липова ніби відгадала цей намір; міцно стиснувши м'язи-

42 сто - залізну руку, погладила невеличкі рогові нарісти, розсіяні на долоні.

— Я, певно, буду в депі. Наказано інструктувати вашу газету. А ви ж не забувайте.

— Добре, приходьте. А я теж... Бувайте здорові!..

Їй здавалось, що вкупі з чорною постаттю навіки віддається невеличка, але важлива частина її самої.

Який час він стежив за лодкою — темна довгаста пляма.

— Надіє! — злетіло з уст.

Це ім'я відгукнулося щасливою луною в глибоких закутках його думок.

Близько травмайних колій він озирнувся. Ген - ген лампа маячила манливою зіркою. Мовчазна загадковість Дніпра кликала до себе. Небо сяло срібним спокоєм.

ДАЛІ БУДЕ

МАЙ ДНІПРОВ

ПРОЛЕТАРСЬКІ ПОЕ

Є поети вибагливі
і доладні, як сарни.
У них рими — як золото,
і слова — у вінцях.

А ми ходим по жаливі —
молоді й незугарні,
а ми просто б'єм молотом
у серця!

Ми стоїм на риштованні
серед цегли й бетону,
між домкратами й тросами
ми горлаєм пісень.

Може трохи й не нові ми
і спадаємо з тону —
через те і вчимося ми
день - у - день.

Через те, знати, й крики там —
серед суддів наївних,
що з ведмедя послугами
припадають до мас.

Через те, знати, й критика
в своїх присудах дивних
обзива' недолугими
нас.

О, коли б замовчати нас
чи відбити охоту,
щоб самими «доладними»
цілий цех заселить!

Тоді критика знатиме,
вихваляти кого тут.
А то все на заводі ми
кожну мить.

Зачекайте. Зарано ви
розкриваєте карти.
Хоч у вас і нездари ми —
а суспільство за нас!

В п'ятирічному плянові
ми не менше вас варті —
ми ще будемо «здарами» —
— після вас!

Ви кажете холуй плюс ідіот. А, прошу, ви знаєте, що ідіоти теж різні бувають? У тім то й річ, що різні бувають на світі ідіоти. Хіба ви не знаєте, що іноді людина, яку вважали довгий час за дуже розумну, принаймні, досить розумну, дотепну і головне хитру, і навіть дуже хитру, може потрапити в такий стан, що тільки й лишається сказати про неї: ідіот! І більш нічого не лишається про неї сказати.

Маю на думці історію, що трапилася з моїм знайомим, навіть сусідою і, можна сказати, кумом, і кумом не в розумінні сучасного кумовства, а в розумінні справжнього кума, цебто кума старої, дореволюційної якості.

Людина поважного віку, цілком поважного, одружена, має трійко дітей, перша жінка померла одразу ж по Жовтневій революції, і від чого померла? Сміх. Від якогось дурацького вдару в мозок, хоч це зовсім не був льокальний удар саме в її голову, а загальний, я б сказав, генеральний удар у всі недотепні голови, які тільки не зуміли своєчасно присісти чи в інший спосіб уникнути згаданого вдару.

Здається, якийсь матрос потоптав їй фікуси, ви ж розумієте — підчас революції чого не буває. Підчас революції, знаєте, все може бути. В кожному разі, мені пригадується — фікуси.

Але, прошу вас, якісь там дурацькі фікуси, коли вже націоналізували й будинок, і невеличку шахту, — чи варто було завдавати собі клопоту через якісь, даруйте на слові, фікуси? Я гадаю, не може бути двох відповідей. Але хто зрозуміє жінку? Цей філософ ще не народився.

Отже вона так оскаженіла, що того ж таки вечора й пішла „ад патрес“, словом, як кажуть, дуба дала.

Ну, дала дуба, гаразд. Іван Семенович не будь дурень, візьми та й підхопи собі молоденьку подругу дальшого

свого життя. Так і назвав: Пупонька. Очі, таким чортом і, крім того, отут родима цяточка, там се, там те, — писанка, стерво, а не дівчина. Власне третього хлопчика вона йому й подарувала щось місяців за чотири по одруженні. Темпи, знаєте, надзвичайні. Я, ніби, ухиляюся трошки. Але це, прошу вас, дуже важливий деталь. Діти — наша надія. Діти, коли хочете, все. Це — піонери майбутнього.

Ну, Іван Семенович прекрасно знав, що наш спільний патрон і хазяїн, Генадій Павлович Кустодієв, від'їжджаючи перед двома роками до революції за кордон, уручив мені всі повноваження і разом усі турботи й клопоти за свої копальні. Скажіть, будь ласка, який секрет. Хто цього не знав?

Отже, я дуже сумлінно взявся до справи. Не знаю, як на вашу думку, а на мою, то вже прошу вас! Перервись, трісни, зійди парою, а виправдай хазяйську довіру. Бо що таке хазяїн, але так, щоб без політики, антерну. Хазяїн — це твій пан, ти — його собака. Дуже просто. Останнє дозвольте мені навіть підкреслити: собака. З мене ніколи не був нудний філософ і навпаки — завжди практик. І скажу просто: якщо з тебе собака вірний, не зрадливий, відданий, собака хазяйський, а не приبلуда, то вже одне це значить, що в тебе завжди щось та є в череві, ніколи не ходиш голодний. Ми, матеріялісти, не можемо міркувати інакше.

Так то.

Генадій Павлович Кустодієв виїхав, коли б не збрехати, влітку тисяча дев'ятсот п'ятнадцятого року, і виїхав саме до Франції. Прекрасна, знаєте країна, Париж, Марсель, а також Шампань, тонке поводження. Одне слово — тендіт. І не встиг я надіслати йому річного звіту за шістнадцятий рік, як ось, на початку сімнадцятого, шарах вам — щастя в хату, як каже народня мудрість. Спішний лист.

Без зайвих слів: продай копальні і все до пня, гроші бережи до окремого розпорядження.

Боже мій, який несподіваний лист, який дивний. Копальні

46 давали прибуток. І мало сказати прибуток. Це були золоті копальні.

Але що зробиш? Хазяїн велить, ти виконуєш. Не слід потурати серцеві, хоч воно тобі сходить кров'ю, коли продаєш копальні. Раз сказано, виконуй.

Але скільки ж дають? Сто тисяч золотом... Соромно сказати. За такі копальні, грабіжники! Та за такі копальні, якби спокійно продавав, триста можна б узяти, півмільйона.

Одначе продав за сто: листи з Парижу один за одним. Негайно, негайно. Я плакав, як сукин син. Що я? Жінка, діти плакали. За батьком так не плакав.

Продав.

Аж тут - трах! Лютий місяць. Революція. І от вам, значить, революція — будь ласка: ще один зайвий доказ — що то значить хазяїн. Все. Не продай я вчасно копальні, zostавив би хазяїна без копійки і, ясно, без копалень.

А повинен я сказати, що з Генадія Павловича була надзвичайна людина. Можете собі уявити? Здається одного вершка бракувало до семи футів. Колосальний. Руки, знаєте, як лопати. Густа волосня, чорна густа волосня на пальцях, короткі, дебели нігті, іржу виколупував. Зуби — кожний зуб, мов долото. Нарешті, голос! Я не чув ніде такого голосу. Вийде, бувало, ранком на двір, кахикне, чи там що інше, так, повірите, мені на копальні чути — дві з половиною верстви. Надзвичайна людина. І працювали ж як у нього!

„Ледарі, ви, — каже, — сусвітні. Грабіжники. Я годую вас, а ви збільшення платні вимагаєте? Вон з копальні, сам працюватиме“. І рукава засукує.

Впливало. Зараз усі ставали до роботи і навіть за зменшену платню. Ніяких страйків.

Тітка в нього була. Дуже любила конваллярія маяліс, сердечні краплі, чи од геморою, не знаю. Але тітка! Двох мужчин — однією рукою підіймала. Не знаю чи правда, але тринадцять разів була замужем і ніби всіх прогнала.

Раз пожартувала була з шахтарем, той, бачите, хотів поглузувати з неї.

— Нездужаєте,— каже,— Конваліє Ларивонівно? — Її Конвалія звали.

— Ох,— каже,— голубе мій, нездужаю. Ох, важко мені, каже.— Та так, знаєте, за пупа взяла сердегу, підняла над головою і кинула. Чудово. Тільки пукнув і вмер. Отака богиня.

— Вип'ємо, Генашо,— каже вона раз до патрона.

— Вип'ємо, тьотю. Чом не випити.

Сіли і за годину сулію горілки вдвох укутали. Два з половиною літри, молока стільки не вип'єш. Ну, словом, надзвичайні люди.

А Пупонька—це була позашлюбна патронова доня. Набув він її з якоюсь зовсім випадковою штабскапітаншою 57-го Модлінського полку, а та візьми та й махни в закордонні мандри з якимсь Розкукуєвим, чи Розлюлюєвим, купчик, першої гільдії. Словом, як водиться поміж жінок. А Пупонька зосталася.

Однаке Іван Семенович теж не дурень. Як не є, а патрон мав щось та одписати цьому чадові, Пупонці.

Ну, добре.

Спродав я копальні. Сто тисяч золотом! Ви уявляєте?

Повний кабінет мішків. Золото скрізь. Золото в повітрі, золотий порошок. А все інше—прах. Ув очах золото! Сльоза тече—золота сльоза.

Моральне задоволення, воно більше важить і дорожче від будь-якого іншого. Зробити людині приємність, і якій людині! Врятувати хазяїну скарби, догодити йому й почути слово похвали,—це річ високої якості. Словом, я плакав, як сукин син, це вже я сказав.

Але прошу вас. Настає революція. Не так то легко вдержати у своїх руках сто тисяч золотом. Мука, уявляєте собі?

— К чорту! — говорить мені Іван Семенович.—Поділи-

48 мось та й по всьому! Він заїхав світ за очі, а ви, куме, повинні ризикувати через його гроші? Поділимось.

— Ні, голубе, не випаде.

Ви уявляєте? Який цинік. Га? Нічого собі комиз, поділимось!

— Куме,— кажу.— Забудьте про золото. Його нема. Це міт. Це — легендарне золото. Його ніколи в нас не було. Золото патронове. Тільки патронове. І завжди патронове.

Хрест!

І, знаєте, перехристився.

— Дурень ти,— каже Іван Семенович.

— Зате,— говорю,— чесний.— У груди себе вдарив.— Хазяїна не продам, не обдурю, не зраджу.

Запекло, прошу вас, коло серця. Як можна зрадити хазяїна? Свого, законного, справжнього хазяїна!

Ніколи! І ще раз — ніколи. А кум своєї...

Важко, ні до того ж важко мені було з тим золотом. Продукти, прошу вас, подорожчали, життя собаче. Ні спокою, ні надії. Ніч, темна ніч, зоря не тече в небі. Кара господня, а не життя.

І от, зайшов якимось я до вечірні, помолився. „Ну,— думаю собі,— каюк. Тільки, щоб кум не знав, Іван Семенович тобто“...

А він мені мало не щодня права свої доводить.

— Раз,— каже,— те, що Пупонька безумовно має законні претенсії на спадщину. Це раз. А друге, що й я ж вам, Семене Миколаєвичу, не чужий. Життя прожить — не поле перейти. Я ж не припускаю думки, що ви замохорите всі гроші, не поділитесь. Ви ж не ідіот, куме, щоб наражати себе на клопіт та небезпеку. Шутка сказати! Я ж вам голову прогризу. Я, нарешті, знайду дорогу, куди слід, щоб вивести такого супчика на чисту воду.

Це вже було задужо.

— Ну,— говорю,— Іване Семеновичу. Знаєте,— говорю,— Це вже, знаєте, чорт знає що. Поперше, ви, припустім,

теж не ідіот, щоб не зрозуміти однієї зовсім простої речі: не поділю я, от і все. Ні з ким не поділю. Ні з кумом, ні з сватом, ні з братом. Платон мені дорогий, а істина дорожча. Не поділю! Зрозуміли? А подруге, Пупонька заробляла,— говорю,— ці гроші? Ідть, будь ласка, прошу вас, ідть, прошу, заявляйте. А тільки грошей у мене — фіть! нема... От і все.

— Де ж вони,— каже,— поділися?

— Де? Чудна ви людина, Іване Семеновичу. І розумна, адається, а таке питає. Ха! Де гроші? Хто ж таки питає, де гроші? Нема, от і вже. Будь ласка!

Не повірив. Прийшли з ним до кабінету. Обдивилися. Немає ані п'ятака. Трьох копійок нема. В ідальню. Нема! В дитячу, в кладову, до вбиральні пішли...

Ну, хоч запали, а хочби тобі злот. Ніде й не пахне золотом. Ніби його ніколи тут і не було. Ніби то був золотий сон, легенда, міт, золота мрія. Фіть! розвіялась і нема.

Став тоді Іван Семенович посеред кабінету, побілів, за серце вхопився і так, знаєте, пошепки, ледве чутно, закричав. Усім своїм єством, усім життям закричав.

— Мерзотнику! Ти переказав золото за кордон? Хазяїну? Уб'ю холуя!

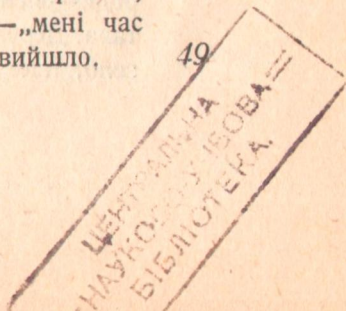
І впав.

Лежить, губами ворухнути не може, пальцями не ворухне, тільки очі безумні стали. Дивляться вони на мене, все серце мені перевертають. Така динаміка. Білки налилися, жилки червоні, страшно дивитись.

„Нещасна,— думаю,— Пупонька. Це ж Івана Семеновича не інакше, як параліж ударив“...

І вгадав. Одвезли ми його додому, поклали. А він — непорушний.

„Тепер,— думаю,— ти нічого мені, куме, не зробиш, я вільний. Господня воля. Як сказав поет — „мені час тіліти, а тобі цвісти“, так от якраз навпаки вийшло,

Почав я з своєю родиною трохи спокійніше жити. А потім знову — як закрутило...

Од Генадія Павловича більше ні слуху, ні послуху. Що вже намучився я! Приїде чи не приїде? Перестраждав скільки, пережив. Де він, як там йому. Чи вмер? А тут іще новий клопіт. Яким чином, яким способом, яким, нарешті, робом, не знаю, пройшла чутка, ніби я, розумієте? ніби я спродав комусь копальні й переказав за кордон сто тисяч золотом. Переказав за кордон — одна версія. Друга — здав більшовикам. І третя версія — приховав золото, закопав золотий фонд, капіталіст, ворог народу, ви собі уявляєте.

Агенти, чека. Таке пішло! Трусять мене, в погребі шукають. Не міг же він переказати за кордон. Як же він міг переказати, як тоді вже була революція? Золото мусить бути в нього. Золото десь тут, десь закопане.

А може, зрештою, і не закопане. Може його взагалі не існує в природі. Боже мій, чого тільки не скажуть підчас революції. Можуть сказати, що ви закопали свою власну голову, своє сумління, що ви закопали чорт знає що.

Посадовили мене в підвал. Сім'я голодна. Мені загрожує найвища кара. Зблід я, схуд, на мерця схожий став. Загубив пуд дванадцять фунтів. Але твердо стою на своєму.

— Не продавав, знать не знаю, золота в мене ніякого не було, нема і знаю, що не буде. Я людина найманої праці, наймит і от вам омнія mea. Все життя мене експлуатували. Кустодієв так, дійсно, Кустодієв капіталіст. Я ж пролетарій, хочу жити і працювати з радянською владою, і тільки з радянською. От і все.

І випустили.

Боже мій! Вийшов я на сонце, на свіже повітря. А повітря чисте, чистий такий більшовицький воздух. Дзвінь у природі — ясна та прозора. Іду — хитають. Пташка защебетала. Деревя розпукуються. І кожна тобі травинка, і всяке зело, таке миле, таке зелене. Став я, за паркан тримаюся

І плачу. Ну плачу ж, як сукин син. Гірко стало. За що? Чому я що винен?

Приходжу до дому. Жінка знепритомніла, діти в крик. Батько воскрес! Батько воскрес! Воїстину воскрес. Бо знаєте, що таке батько? Батько це, коли хочете, все. Батьком усе тримається.

Сів я до столу. Подивився. Бідність же яка...

Коли це, не минуло й півроку, дістаю посаду!

Все забулося, все минулося. Республіка потребує людей, що знають своє діло. І от Семен Миколаєвич Бараболя теж має місце на радянській землі. Має роботу. Має гроші! Одисея, прошу вас, чиста Одисея.

Живу, працюю, як сказав поет.

Тихим вечором засвітиш світло, сядеш, сім'я навколо тебе, самоварчик закипить. Ну чим не життя? Минає рік, другий, п'ятий. Мануфактура з'явилася. Халву почали виробляти, як і за мирного часу. Живеш собі, як і справжній трудяка. Одробив, одсидів на посаді і душа спокійна, Обов'язок перед державою виконав. Рівновага на душі, гладінь.

Тільки іноді — нема, нема та й колупне в серце. Мороз по шкірі пройде. Заплющиш очі, страшно стане...

Раз таки, пішов і звідав кума. Він трохи підлікувався. Можна було зрозуміти, що він, власне, хоче сказати. Гірко так ворухнув губами, докірливо промовив:

— Випустили тебе... віддав їм золото... за пайку... без мене... кум!

Защеміло мені серце ще раз. Але що я міг йому сказати?

Так і пішов додому з важким настроєм.

Сидимо за самоварчиком. Вікна фіраночками позатуляні. Мовчимо. І от дружина моя прекрасна, знаєте, жінчина, помовчала так і питає:

— Сенью, скільки це вже років, як Генадій Павлович виїхав за кордон?

Довго я не відповідав їй. Потім замислено так одказую: 51

— Дев'ятий рік пішов... Але чому ти про нього згадала?
— Та так,— каже,— згадалося...

І в цей момент, прошу вас. Клац! — у двері. Чиста Шехерезада. Ми так і прикипіли. Сидимо, не ворухнеться ніхто. А серце мені тук - тук - тук... Зблід я, наче перед страшним судом.

— Хто там? — питаю, нарешті.

— Відчиніть,— одказує глухий, низький бас. — Відчиніть, Семене, це я.

Жінка знепритомніла. А я підійшов до дверей, одчиняю. І от увиходить обшарпана, стара, бородата людина.

— Кого вам треба? — питаю.

Подивилась на мене людина, сіла до столу та так одним словом мене й рубонула:

— Тебе, Семене.

— Хазяїне! — скрикнув я не своїм голосом.

Так, це був хазяїн. І от, будь ласка, що тут іще можна сказати? Це був Генадій Павлович Кустодієв, в одежі старця, в чоботях жебрака і з сріблом у волоссі, замість золота, що дзвеніло колись у його кишнях.

Довго ми так сиділи. Ніч минає, а ми про незначущі речі розмовляємо. Нарешті кожний нерв до краю напружився. Тоді Генадій Павлович тихо поспитав:

— Ну, що ж, Семене? Як же справи?

І замовк. Дивиться на мене й мовчить. Туман у в очах. Вогкість. Ну, прошу вас, незносна картина.

Тоді я вислав усіх із кімнати, підняв одну планочку з паркета і дістав звідти бокал. Підніс його на світло. А він так і бризнув іскрами. Були в ньому діаманти, якраз на сто тисяч карбованців, три чверти бокала діамантів.

Поставив я їх перед хазяїном.— Ось,— кажу,— моя відповідь.— І ввесь захолов. Уся кров мені захолола. Емоція— неможлива.

А він висипав діаманти в пригорщ, дивиться на них, не моргне. А скільки я на них дивився отак довгими ночами!

Очі безумні, руки тремтять, слова не може вимовити. По тому загорнув діаманти в хусточку. Сховав.

— Як же це ти? — питає.

— Не турбуйтеся,— одказую.— Я вже знав, як треба робити. Золото перевів на паперові гроші, а як вони почали падати — купив діаманти...

Встав тоді Генадій Павлович, дістав із кишені сто карбованців.

— На,— каже,— бери за вірну службу.

Поклав на столі і вийшов. Саме така пора, зоря потекла в небі. А я стою і плачу, як сукин син.

„От і все,— думаю.— А кум же, ідіот, до параліжу дішов, гадав, що я по-холуйському оддав хазяйське добро державі — за пайку, за якусь там, прошу вас, пайку! А може б її ще й не дали. Звідки людина може бути певна?“

Так то. Різні бувають на світі ідіоти. Плюс холуї.

Січень, 1930 р.

ІВАН КИРИЛЕНКО

НАТИСК

ПОВІСТЬ

ЗАКІНЧЕННЯ¹

РОЗДІЛ XIII

Секретар зустрів його підкреслено весело і сказав, звертаючись до натовпу заплених людей, що жваво розмовляли, жартували і жартували, розмовляючи:

— Ось і Шевелівка, а ми тільки що згадували...

Всі обернулися і на хвилинку затримали очі на Рідкодубові.

— Поганим чи гарним?— вітаючись, запитав той і поклав портфель на стіл.

— Червневий плян твої села виконали майже на сто відсотків. Поганим нема чого згадувати. Правда, неправильно

¹ Див. Гарт № № 10 — 11, 12, 1929 р., № 1, 1930 р.